

Art

Dades sobre obres artístiques medievals (II)

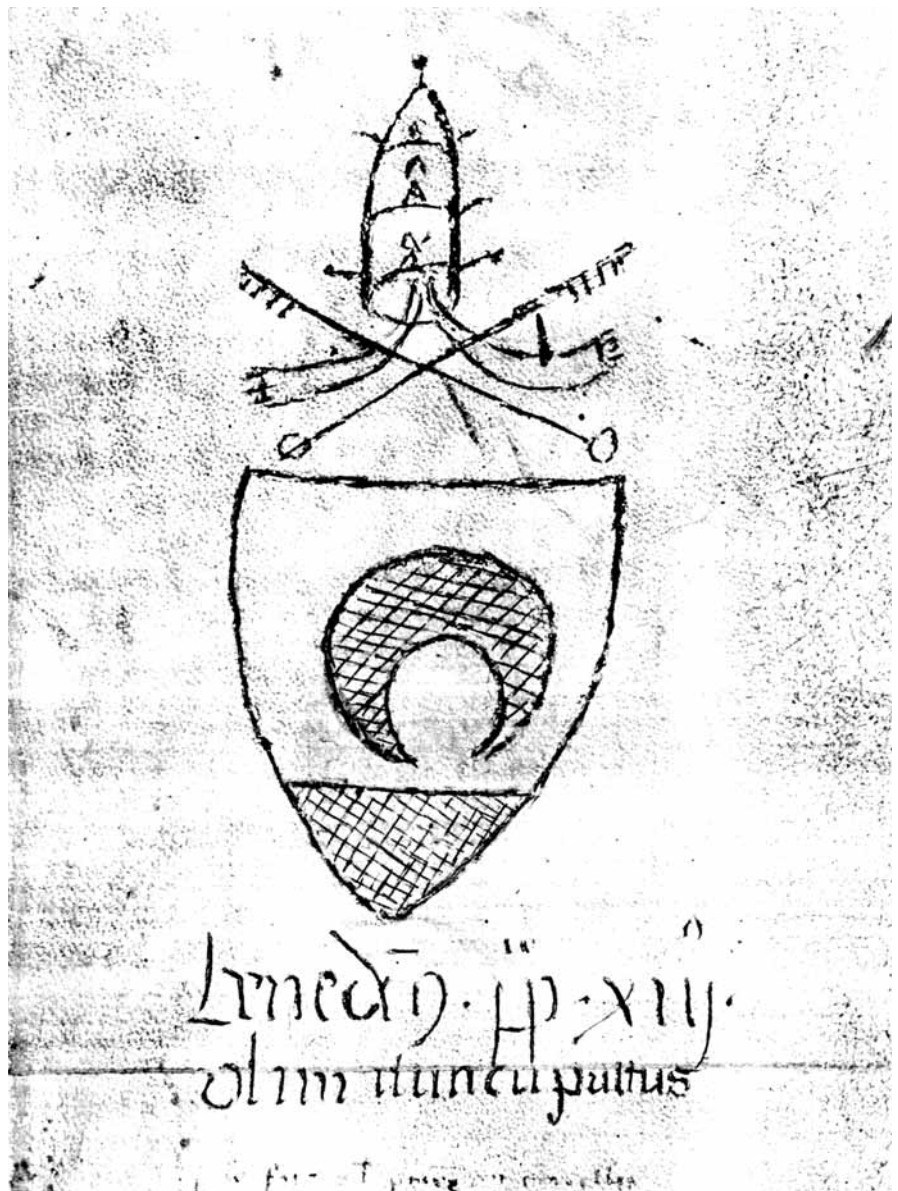
Xavier Sitjes i Molins

La recerca en els protocols notarial de l'Arxiu Històric Comacal de Manresa han proporcionat una sèrie de dades sobre pintors i escultors dels segles XIII al XV que havien passat per alt a l'ull escrutador de Sarret i Arbós o que ell no va considerar prou interessants per ser publicades.¹ Dades d'aquestes són les que ara donaré seguidament, com també, per nota, la corresponent signatura de l'arxiu i fons notarial de procedència.

El resultat del treball ha estat el tornar a la llum els noms d'una colla d'artistes, pintors sobretot, que van treballar a Manresa des de finals del segle XIII: un nombre considerable, atès que, aleshores, la ciutat era molt petita, però, tot i això, no sols hi trobem artistes manresans, sinó també forasters, atrets per les obres –retaulles– que hi eren contractades per a les esglésies de la ciutat i, probablement també, per a les de les viles i pobles de la comarca.

Les notícies de l'existència de pintors a Manresa són molt primerenques, anteriors a les que es tenen dels de Barcelona i d'altres ciutats catalanes, només són prioritari en el temps, segons la recerca arxivística, alguns pintors de Perpinyà.²

D'obres pictòriques del segle XIII i de la primera meitat del XIV, no n'han quedat, si fem excepció de la creu processional de Santa Magdalena de Talamanca, ara al Museu de Manresa, d'ignorant autor i en la qual hi ha a

Dibuix del notari Pere Artús, del 1422, any de la mort de Pere de Luna, "abans anomenat papa Benet XIII", al volum m 177 de l'Arxiu Notarial.

l'anvers un Crist nu i al revers, l'Anyell Místic.

Els pintors més antics de nom conegut són **Ramon de Mercer** i un tal **Guillem**, sense que consti el cognom. El primer, a 8 dels idus (dia 6) d'abril de 1280 va encarregar a Guillem de Poal la persecució d'un esclau sarraí que se li havia fugat i que es deia que era al regne de València³, cosa que implica, el tenir un esclau, que el pintor era persona benestant o que es guanyava bé la vida amb el seu ofici. Ramon Mercer era cunyat de l'altre pintor, **Guillem**, el qual, a 10 de les calendes de juny del 1298, ja era difunt.⁴

Aquests dos artistes són anteriors a **Arnau Ferrer**, que era fins ara el pintor manresà de nom conegut en data més antiga (1310), però que també s'ha trobat a 5 de les nones de març de 1303.⁵ Aquest Arnau i el seu fill **Jaume Ferrer**, també pintor, a 4 de les nones d'octubre de 1331 van acceptar l'encàrrec de Bernat Sabater d'ensenyar llur ofici a un fill d'aquest, també anomenat també Bernat.⁶

Pere de Mercatall fou un altre pintor natural o habitant de Manresa, que es troba datat als idus d'abril de 1308.⁷

El primer escultor del qual tenim notícia és **Andreu de Solà**, i dic escultor sense massa seguretat, perquè en un document de 4 de les calendes de març de 1310 se'l titula *lathomus* (picapedrer) i es diu que va fer l'altar dels sants Caterina i Agustí de la Seu,⁸ però potser només va fer la mesa.

De **Guillem de Ponç**, un altre pintor, només sabem que vivia a Manresa el 20 d'abril de 1317.⁹

Jaume de Pou era un pintor originari de Sant Cugat del Vallès casat amb una manresana, Berenguera de Casanova (8 dels idus de setembre de 1331),¹⁰ però no sabem si vivia a Manresa.

Pere d'Ollers, o **d'Ollers**, que Sarret havia datat l'any 1331, gràcies a la troballa del meu amic Jaume Capdevila, el podem endarrerir a 5 de les calendes de novembre (28 d'octubre) de 1321, on apareix amb el diminutiu de Pericó Dolers i es fa constar que era oriünd de la vila de Berga i ha-

bitant a Manresa.¹¹ Es torna a trobar a l'any 1325, quan es diu que va cobrar del rector de Rajadell trenta-un sous per la imatge d'un sant Joan i una creu, que havia fet per a aquella església.¹² Són, tot i que desaparegudes, les primeres obres artístiques documentades al Bages. Aquestes peces, més que pintures, sembla que devien ser escultures i, potser, de fusta, almenys la creu.

De 18 de les calendes de setembre de 1331 és la notícia d'una altra obra artística documentada al Bages: el retaule per a Santa Maria del Carme, de Manresa, que fou comprada a Barcelona pels comissionats de la confraria al pintor **Bartomeu Lunell**, o **Llunell**, i al mestre entallador alemany **Joan de Coio**, pel preu de 60 lliures. En el document, els confreres acorden pagar la compra als que van fer l'encàrrec.¹³

A 7 de les calendes de març de 1336, un altre pintor forester, **Bernat de Pinyana**, oriünd de Berga, era habitant a Manresa.¹⁴

Bastants anys més tard, hi ha un altre berguedà, **Bernat de Montflorit**, anomenat també **Bernat Pintor** (*Bernardus Pictor, pictor*, diu el protocol –pintor de renom i de professió), habitant a Manresa, al qual els regents de la confraria dels sants Eloi i Mateu, de l'església del Carme, devien encarregar un retaule per a la seva capella, perquè en va cobrar set lliures a compte el 8 de maig de 1372, però el contracte no es va escripturar fins el 27 de juny següent i es fa constar que havia de ser de fusta ben seca, de dotze pams d'amplada i tretze d'alçada, amb les imatges d'aquells sants i llurs històries i acabat per tot el proper mes d'agost. El preu es convingué en dotze lliures.¹⁵ Al 17 de juliol següent, el pintor va fer àpoca per la meitat del preu, cosa que vol dir que el retaule estava a mig fer.¹⁶

Aquest artista, el 13 de març de 1375, va prometre a Antoni de Gener, de la Manresana de Segarra, pintar en el termini de trenta dies una imatge de santa Maria Magdalena per vuitanta sous,¹⁷ i el 27 de juny de 1390, va confessar haver rebut de Pere de Bertran, de la parròquia de Sant Fel·liu de Vacarisses cinquanta-cinc sous

a compte de l'obra de l'altar del sant, d'aquella església.¹⁸

Pere d'Aguaina, de Barcelona, no devia ser un artista pintor, sinó un pintor decorador, almenys pel què sabem d'ell. Al 6 d'octubre de 1394 es va comprometre amb els regents de la confraria de Tots els Sants, de la Seu, a emblanquinar amb guix les parets de la capella i pintar-hi cortines de diversos colors i fullatges, amb oli de llinosa, pel preu de setze florins d'or d'Aragó.¹⁹ Era la mateixa capella que ara és la del Sant Crist, on trenta anys abans els germans Jaume i Pere Serra hi havien fet un retaule.²⁰ Aquestes pintures de Pere d'Aguaina són les primeres que ens consta que van ser fetes amb oli de llinosa i no al tremp, almenys pel què es refereix a la comarca. Les primeres sobre tela de les quals tenim notícia, també al Bages, foren les del tabernacle del monestir de Sant Benet, contractat amb Berenguer Bertran el 4 de juliol de 1412, com ja vaig publicar.²¹

De **Berenguer Bertran**, pintor i escultor, martorellenc afincat a Manresa (hi tenia casa i el mas Miralpeix), ja he dit que ens consten moltes notícies, però ara, gràcies al Dr. Miquel Torras, sabem que va contractar a l'any 1409 amb el donzell Francesc de Manresa, de l'estirp dels castllans del desaparegut castell de la ciutat, el retaule del Corpus Cristi i santa Cecília, de l'església del Carme, contracte que, pel seu interès, va publicat com apèndix a aquest article. Consta al volum 628 del Fons Notarial de l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa.

De **Francesc Feliu**, natural de Camprodon i veí de Manresa, a més del que en diu Sarret, hem trobat que el 2 de juny de 1418 va fer àpoca d'onze lliures a favor de Berenguer de Sant Miquel, procurador i administrador de l'església de Santa Maria d'Oió, per pintar un retaule per a l'obra i ornament de l'altar major d'aquella església, però no era per tot el retaule, sinó per una part (probablement un quadre) del que havia començat el pintor de Martorell Berenguer Bertran.

Aquests artistes medievals solien ser a la vegada pintors, escultors i ta-

Entreteniment del notari esperant els clients

l·listes, com consta de **Joan Bareu**, oriunt de "Puiters" (Poitiers), del regne de França, *imaginador vel intre-taiador sive* "imaginaire vel sive (sic) entretaiador". D'ell només ens consta que, al 25 d'octubre de 1428, va

fer un cert encàrrec al seu col·lega Berenguer Bertran,²² artista escultor, pintor i tallista, diverses obres del qual ja foren publicades per Sarret i, altres, per mi mateix.²³

Arnau Travessa, pintor manresà,

que Sarret va trobar actuant l'any 1453, es pot endarrerir al 1440.²⁴

De **Jaume Cirera**, que Sarret també va documentar, podem dir que el retaule que va pintar per a l'església de Sant Miquel, de Manresa, va ser

contractat per quatre-cents florins d'or, segons consta al 29 de març de 1441, quan en va fer un rebut parcial de trenta-sis lliures i deu sous.²⁵

De **Maurici de Garda, o de Guàrdia**, en tenim notícies del 1444 i del 1454, però, fora de què era pintor, no en sabem res més.

Al 1455, per una assignació de béns al 20 de febrer,²⁶ sabem que s'estava fent el retaule major de Sant Pere Màrtir, però no consta a qui s'havia encarregat.

Finalment, **Gabriel Guàrdia**, que es troba documentat el 31 de maig de 1466 com a *Gabriel Guardies, pictor civis Minorise*, no fou el pintor del retaule de la Trinitat, de la Seu de Manresa, com s'havia cregut fins fa poc, ja que el monjo P. Xavier Altés ha demostrat que l'autor fou **Antoni Marquès**, un pintor de Barcelona.²⁷

NOTES

Les d'arxiu són tretes del Fons Notarial de l'Arxiu Històric de Manresa i se'n dona només la signatura.

1. SARRET I ARBÓS, Joaquim: "Art i Artistes Manresans", a *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, 65. Manresa, 1914-1915..
2. GUDIOL, Josep, i ALCOLEA BLANCH, Santiago: *Pintura gòtica catalana*. Ed. Polígrafa. Barcelona, 1987, pàgs. 38-42.
3. Tr 6.
4. Tr 25. Nota facilitada amablement per Jaume Capdevila.
5. Tr 52.
6. Tr 82.
7. Tr 26.
8. Tr 43.
9. Tr 59.
10. Tr 82.
11. Tr 92.
12. Tr 4024. Dada proporcionada també per Jaume Capdevila.
13. Tr 82.
14. Tr 141.
15. m. 14.
16. Tr 17.
17. m. 21.
18. SARRET, obra citada.
19. Ídem.
20. Ídem.
21. SITJES I MOLINS, Xavier: "Els tabernacles gòtics bagencs", a *Dovella*, 79. Manresa, 2003.
22. m. 183
23. SITJES I MOLINS, Xavier: "Dades referents a obres artístiques medievals (I)", a *Dovella*, 93. Manresa, 2007.

24. Tr. 642.

25. Tr. 192.

26. Tr 656.

27. ALTÉS I AGUILÓ, Francesc Xavier: "Antoni Marquès, veritable pintor del retaule de la Santíssima Trinitat de la Seu de Manresa", a *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, XVI. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2008.

Contracte per al retaule del Corpus Cristi i santa Cecília del Carme de Manresa (31 - XII - 1409)

El preàmbul, en llatí, diu:

"Sàpiga tothom. Que jo, Francesc de Manresa, donzell, domiciliat a la ciutat de Manresa, d'una part, i jo, Berenguer Bertran, pintor, ciutadà de la dita ciutat, de l'altra, com entre nosaltres, les dites parts, foren fets, compresos i concordats els següents capítols:"

Segueix en català:

"Capítols fets entre l'honorat en Francesc de Manresa i en Berenguer Bertran, pintor i ciutadà de Manresa. Primerament, que el dit Berenguer Bertran hagi de fer per al dit Francesc de Manresa un retaule de fusta d'alber, amb son bancal i guardapols, el qual retaule hagi d'alt ·XII· pams i el bancal ·IIII· pams d'alt, i d'ample ·XII· pams, i que l'hagi de daurar d'or fi i pintar de bells colors que el retaule es presta. Igualment, que el dit Francesc de Manresa hagi de donar al dit Berenguer Bertran per raó del dit retaule, fustam i or i colors ·X· florins. Igualment, que el dit Berenguer Bertran hagi de pintar el dit retaule i ficar-hi les històries del Cos de Crist i la història de santa Cecília, tal com li seran encarregades. Igualment, que en cada història hi hagi una imatge de blau d'Acre. Igualment, que el dit Francesc de Manresa hagi de donar al dit pintor, per raó de pintar el retaule i les reixes (de la capella) i quatre senyals (escuts) a les parets de la capella ·XXXX· florins. Igualment, que el dit Berenguer Bertran hagi hagut de reparar les reixes de la dita capella del Corpus Cristi i pintar-les, la una barra de vermell, i l'altra, groga.

Igualment, que el dit Francesc li hagi de donar la fusta i claus. I que ho acabi per tot el mes de juny propviuent, ço és, de l'any MCCCCX Igualment, que el dit Francesc li fa paga, ara de present, de ·XX· florins, pels quals li dona ·I· tona d'entre ·XXV· fins a ·XXX· somades, cercolada amb ·V· cercols, i ·I· tona esganallada, amb ·IIII· cercols i que té qualques ·XVIII· sesters. i dos carretells que tenen (...una paraula il·legible..) quarts. I en cas que el dit Berenguer, per algun cas, no pogués acabar el retaule, que ell obliga sos béns al dit Francesc de Manresa, de tornar o fer tornar la dita vaixela al seu celler en aquella manera que està al present ara, ço és: la tina lligada amb els dits ·V· cercols, així com ara està. Igualment, que el dit Francesc hagi de donar al dit Berenguer ·V· florins per tot el mes de març propviuent i ·XXV· florins quan el tabernacle sigui acabat. Igualment, que el dit Berenguer hagi de posar o fer posar el dit tabernacle en la capella del Corpus Crisit que és a l'església de Santa Maria del Carme, a les seves pròpies costes."

Segueixen en llatí les acostumades manifestacions d'acceptació de les anteriors clàusules contractuals, promeses de compliment, jurament sobre els quatre Evangelis, etc., les quals no tenen un interès especial. Després hi ha l'escatocol, també en llatí, el qual, traduït, diu:

"Fet això el darrer dia de desembre de l'any de la Nativitat del Senyor MCCCCX,. Sig+ne de Francesc de Manresa. Sig+ne de Berenguer Bertran., que fem això, firmem i jurem. En són testimonis, el discret Francesc de Gamisans, "senior", i Pere Artus, notari, ciutadans de Manresa."

La data expressada: darrer dia de desembre del 1410, segons el còmput actual correspon al 31 de desembre de 1409, ja que aleshores feien començar l'any el dia de Nadal, per tant, encara no era el 1410.

X. Sitjes i Molins
Historiador